

SOLTÉSZ MÁRTON
**„Akiket megszerettem,
 azokból teljesedni”**

Töprengések Simon István versművészetéről

*„Ahol a föld néma,
 ott szólalni halkan;
 ma is,
 nekem is ez a vállalás.*

*Akiket megszerettem,
 azokból teljesedni
 kényszerűség és törvény.”*
 (Nyilasy Balázs)

Idén, 2011 szeptemberében lenne 85 éves a Bazsiban született költő, esszéista, műfordító, magyar–német szakos tanár; a Szabad Nép munkatársa, az Új Hang szerkesztője, majd a Kortárs főszerkesztője; a Magyar Írók Szövetségének titkára, Veszprém megye egyik választókerületének országgyűlési képviselője: Simon István. Elemzésem – Jean-François Lyotard elmés kifejezésével – determinans: determinált és immanens. Pillanatkép egy posztmodern (utáni) gondolkodó egyén folytonos önvizsgálatáról egy modern homo moralis líráján keresztül. Így talán a szükség kritikai szelleme s az irodalomtörténeti elhelyezés örök anomáliái helyett a mű mű léte – Heideggerrel szólva: nem önmagáért való dologisága, de a létező létét megnyitó eszköz volta – nyilvánulhat meg. Az, hogy miként nyitott rést én-történetem börtönfalán.

*

Simon István két – pályája teljes nyelvi-gondolati ívét árnyaló – kötetének verseiből szemezgetünk a következőkben.¹ A *Gyönyörű terhem* heroikus és egyben közéleti szerepvállalása, s a *Gyümölcsoltó* József Attila-i kertész-képzete végtére is kijelölik költőnk poétai programjának két sarokkövét: szeretve szolgálni és cselekvőn teljesedni.

Simon lírája egy végtelenül pozitív – hívő és remélő – emberi sors tükre, s mégis átgondolt, higgadt és tisztánlátó teljességet képvisel minden sora. Aki tudatosan megfigyeli költészetének tematikus pluralizmusát, az beláthatja: Simon semmitől nem zárkózik el; nem fél megénekelni a zsidó haláltáborokat, nem szégyenli emberi gyarlóságait, nem álcázza gondjait, és nem hazudik múzsai csókot ott, ahol „a szótalanság üli szilárd székét”. Célja mindinkább segíteni – hatni, alkotni,

gyarapítani –, hiszen ezt tette az írószövetség titkáraként is; közben pedig őszinte vallomásossággal, ugyanakkor teljes költői öntudatban jutni el a mindennapi megrendülésig. Minden misszió végeztével ott a számadás, mely nem redundáns ömlengés, de szerény méltóságú, tárgyilagos jelentés, és ott van az ígéret is – az újrakezdés mámoros alternatívája.

A korai Petőfi-hatás ellenére ez a költészet mégsem egy nemzeti érzelmű honfilíra; költőnk hite az egész emberiségben van, s e hit minden borzalom tudata mellett is mindvégig vigasztalóan töretlen. Egy megsejtett vagy csak vágyott *összemberi jóság* világképteremtő optimizmusa ez: „bár hallom, még zúg a buchenwaldi erdő, / s e modern pokol ezernyi rémsége is kísért, / én hiszek benned mégis, világot teremtő, / porból tápászkodó, igaz emberiség” (*Buchenwaldi rapszódia*). Simon hite azonban ennél is összetettebb, elég, ha *Gyümölcsoltó napján* című költeményére gondolunk. A *Pogányságom* megható „anya-imádata” mellett („mert tudja, én őt hogy imádom, / hogy új hit az én pogányságom”) egy másik, egészen különös újpanteista tematika bontakozik ki itt a gyermekkori énjét kereső, régi falusi emlékei közt bolyongó művész kínlódásából. Valami nehézkes, metafizikai lét-nemértés ez – akár Kosztolányinál több helyütt –, egy szkeptícista „Istenhit” (templomok szaga és harangok zúgása), ami csak része annak a nagyobb vallásoságnak, amivel magunkról hittük el, hogy gyermekek vagyunk. S a hazatérésben – a megfakult eke mellett ott lapul még ez a régi (gyermeki) hit – talán a nyíló virágban, fűben, fában, vízben kövülve meg.

*„Madár füttyöng, és minden
 mozdul erdőn, réteken.
 Azt, ami élt szívemben,
 öntudatlanul keresem.*

*Amott szétálló szarvú
 földben hagyott faeke,
 az is, mint dögölt varjú,
 fakó már, nem is fekete.”*

(*Gyümölcsoltó napján*. Részletek)

A kanti *fenséges-fogalom* jelentése két szélsőségesen ellentétes oppozíció: *kín* és *kéj* metszéspontjában leledzik. Simon István alkotói érzületében is ezt a kettősséget diagnosztizálva nevezném költészetét *fenségesnek*. Már a Rügen-szigeten jegyzett korai nagyversében finom szenzorokkal építi fel a világ makro- és lelke mikrojelenségei között – átható nyelvi-gondolati hídként – e *fenséges*-posztulátumot. S ugyanennek a mintájára vonódnak nyelviségébe világ-tapasztalatának

¹ SIMON István, *Gyümölcsoltó*, Bp., Magvető Kiadó, 1964.; SIMON István, *Gyönyörű terhem*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1982.

antinómiái, a szembenállás (helyenként talán már az összeférhetetlenség) fogalmi duói a *természetes*, a *hét-köznap* (*közéleti*) harc és küzdelem lét-poétikai programjaként: „alattam víz, szívemben ég a tűz – / két összeférhetetlen őselem.” A „roppant tenger” a mérleg egyik serpenyőjében, míg az apró ember s „épp mi rajta maradt”, lányszemek ragyogásával a másokban.

„Kényes szél és néha sós víz csap rám,
s tart a tenger, e roppant kék tömeg.
Imbolygok a hajó nedves tatján,
korklátanak döntve két könyökömet.
Csicsergő habok, mint a madarak,
nyüzsögnek lent a nagy fészek ölén.
Mim van? Csak épp mi rajtam maradt,
s szemeid fénye ragyog még körém.”

(Nyílt tengeren. Részlet)

Lírai antiparallelitás ez, ellenkező irányú párhuzamosság: a végtelen nyitója „forró kis kezéd”; a tér végtelen, míg az ember „kis pont” csak, „kis parány”.

Az *éjféli zongorászó* Berlinben éjszakázó hőse a romok és hullák ellentétéként szemléli az épülő házak fehér falait; ahogyan az éjszaka csöndjét és a felhangzó magányos zongorát a billentyűk fekete-fehérje – múlt és jelen párhuzamos pepitajátékaként: „mintha egy kéz a fekete s fehér / sorok fölé dacosan nyúlna ki: / a borzalom s a pusztulás helyén / új dalt vernek az idők ujjai.” A *Buchenwaldi rapszodiában* „a pusztulás s pusztítás iszonyú merev váza” előtt állunk, a vers a hajdani légert körüljáró döbbenet – a leírhatatlant leíró – dadogása. Simon érzékeny hangja lesz az, mely – kiiktatva minden fajelméleti olvasatot – megrendítően idézi elénk, s kíméletlenül értelmezi is a történelem e nagy igazságtalanságát: „hogyan az út, amelyen mi megyünk, mért nagy út, / kiáltások világgá, tiszták, megkínzott vértanúk.” Miként pedig Pilinszky örök éhséget érez a hadifogolytáborok emlékeként (*Francia fogoly*), Simon képtelen enni, sőt egész konform léthelyzetével is szembefordul. Igazán tanulságos lehet e kétféle megközelítés összevetése.

„Kiáltások fülemben is, hogy sohase feledjem!
S míg e látvány után kényelmes étteremben
merengek a hús fölött s nem tudok enni sem,
emeljétek fel újra elszomorult szívem.”

(*Buchenwaldi rapszódia*. Részlet)

A *Várok rád* soraiban kedvesen, játékosan ugyan, de mégiscsak összeköti a költő a kedvesre való várakozást – bőrdöngő vágyától gyermekek, felnőttek és öregek kívánságán át népek hitéig – a világegyetem minden

konkrét és elvont szerveződésének sors-készületével. Végül pedig – e nyilvánvaló modell alapján – a világ lüktetésébe helyezi saját létének legitimitását. Teljes egész, bonthatatlan költői univerzum ez, meglepő és meghatározó teljességigény, leleményes meglátások és különös érzékenység a huszadik századvégen.

„Várok rád tereken, utcán,
s megbeszélte helyeken.
Kezemben szál cigarettám
ragyog és ég melegen,
elhamvad s újra kinyílik,
mint éven át a virágok.
A megbeszélte helyeken mindig
állok és várok.

Tudom, hogy vár minden a földön:
rétek esőt, fényt a kalászkok,
őzek a nyárt; sárga bőrdöngő
álma a szép utazások;
a gyerek várja, hogy felnő,
a felnőtt a holnapokat,
öreg a sírt, nép a derengő
új századokat.

(*Várok rád*. Részlet)

Üres szenvelgés helyett az alkotó ember kudarcainak igaz képlete nyilvánul meg a *Bocsáss meg Eurydiké* soraiban. Itt gondolkodhatunk el a *Gyönyörű terhem* kiadói fülszövegének következő során: „[Simon Istvánt] rideg szóval *közéleti költő*nek szokás nevezni”. Vajon ez a kitétel tényleg rideg, vagy épp ellenkezőleg: egy művész emberi nagyságát tükrözi tökéletes pontossággal, hiszen aki ilyen odaadással szedi fel a porból a „vashatost”, s a hátára fordult bogarat is visszasegíti lábaira – olyan szolgálatot végez, mely nemcsak költőknek, de angyaloknak is dicsőségére válna. Nyilván éppen ebben a közéletiségben áll az az emberi tragikum, amely képes ilyen mély lírát teremteni, s amely legtisztábban egy Eurydiké-újrírásban nyilvánulhat meg: az orpheikus lélek mindennap elindul szerelméért, s tragédiájára éppen a szerelem odaadásában (odaadó visszapillantásában – a művészi retrospekcióban) veszíti el kedvesét. A múzsa köddé foszlása a mindennapok szelíd nyomora által, a költészet helyét és idejét elbitorló realitás; a bájteli, vágyott imaginárius patakjainak lassú kiszáradása – mindez egy egészen személyes, megrendítő nézőpontból szemlélve a „mégsem csüggedő” néma fáradtságával; végül már kínzó tettvágygá, ösztönző, közös lelkiismeretű duzzadva.

*Rád gondolok éjfél felé,
porból vétetett testemé
még édes-keserű kinom.
Bocsáss meg Eurydiké,
visszanézek, tovább nem birom.”*
(*Bocsáss meg Eurydiké*. Részlet.)

Korai szerelmesversének nyelvi és stilisztikai tisztasága, homogenitása már messziről szembetűnő; a *Csillagot láttam* értelmi terében ismét a lírai antiparalelítés lesz a primér szövegszervező erő, csak hogy a költemény most már univerzális távolságba – csillagok magasáig – emelkedik szimbolikájában. A belátás tiszta erkölcsisége: „mert én okoztam”, a mitikus-transzcendens nőtisztelet: „légy irgalmas”, az önminősítés és önmeghatározás átható humanizmusa: „mert ember [vagyok]”, s végül mindezek kozmikus teleológiába ágyazása: „oly kapocs rajta a könnyed, / mint ami kicsi hegyi forrást / óceánokkal összeköthet.”

*„Csillagot láttam a szemedben –
Egy könnycsepp volt kibugyanóban,
Még rá is csodálkoztam hosszan,
És fájdalmasan megszerettem,
Mert én okoztam”*
(*Csillagot láttam*. Részlet)

*

Rövid lírai sétautunk végére érve az írásom címét szolgáltató korai Nyilasy-strófához kanyarodnék vissza: „akiket megszerettem, / azokból teljesedni / kény-

szerűség és törvény”. Simon, aki a tüzes Petőfit és a még romantikus, de már realista és egyben modern Heinét vallotta példaképének, s aki mégis Juhász Gyula és Vajda János stílusában dalolt gyermekkorá paraszti élményvilágáról, ifjúsága forró szerelmeiről – szintén a hagyomány e szent törvényének szellemében alkotott. Amilyen szenzációs érzékkel fejt föl lírai, vallomásos-kronikás irodalomtörténetében (*A magyar irodalom*, 1973) a magyar irodalmi hagyomány bonyolult szövedékét, olyan pedáns szakmaisággal, átható humanizmussal, empátiával és közvetlenséggel készíti irodalmi riportjait – Hidas Antallal, Déry Tiborral, Illyés Gyulával, Weöres Sándorral, Féja Gézával, Darvas Józseffel stb. (*Írószobák*, 1976)

Noha napjaink (alapvetően) személytelen, nyelvjátékokban és zenei futamokban gyönyörködő lírája – úgy tűnik – semmit sem örökölt a Simon István-i líramodell személyességéből és közéletiségéből, személyes egzisztenciánkra, létünkre, emberi alapélményeinkre vonatkozó nagy kérdéseinket (mint szerelem, szülőföld, az anyához fűződő viszony vagy a halál) még mindig Áprily Lajos, Nadányi Zoltán, Sárközi György, Berda József és Simon István versein át érzékeljük, gondoljuk el. Hiszem, hogy a nyelvi profizmus és a különféle pszichológizáló beszédmódok – nyelvhekkerek és posztmodern próteuszi személyiségek – világában is változatlanul szükség lesz a líra hagyományos tematikáinak és regisztereinek működtetésére, melyek a létező létét közvetlenül, egy parasztcipő vagy egy könnycsepp segítségével kívánják megnyitni előttünk. Előttünk, akik kétségtelenül szellemi-lelki létezők vagyunk.

Szent Péter látogatása, Steffek Albin seccója, 1948